

**Національний медичний університет імені О.О. Богомольця
Кафедра фізичної реабілітації та спортивної медицини**

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

з дисципліни «Фізична реабілітація при порушеннях опорно-рухового апарату»

Освітній рівень перший рівень вищої освіти – бакалавр

Галузь знань 22 «Охорона здоров'я»

Спеціальність 227 «Фізична терапія, ерготерапія»

Освітня програма «Фізична терапія, ерготерапія»

2019–2023 рік

Робоча програма «Фізична реабілітація при порушеннях опорно-рухового апарату» для студентів
(назва навчальної дисципліни)

за освітнім рівнем бакалавр, спеціальністю 227 «Фізична терапія, ерготерапія»

курсу та факультету **III курсу, медико-психологічного факультету**

Розробники: д.мед.н., професор Дорофєєва О.Є.
к.педн., доцент Яримбаш К.С.
к.мед.н., доцент Коршак В.М.
к.мед.н., асистент Волинець Л.М.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри **фізичної реабілітації та спортивної медицини**

Протокол від «30» серпня_2019 року № 1_

Завідувач кафедри _____ (Дорофєєва О.Є.)
(підпис) (прізвище та ініціали)

Перезатверджено:

на 2020/2021н.р. _____ «30» серпня_2020 р. протокол № 1_
(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н.р. _____ «__» 20__ р. протокол № __
(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н.р. _____ «__» 20__ р. протокол № __
(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н.р. _____ «__» 20__ р. протокол № __
(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н.р. _____ «__» 20__ р. протокол № __
(підпис) (ПІБ)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань _____. (шифр і назва)	Нормативна	
	Напрямок підготовки _____ (шифр і назва)		
Модулів – 1	Спеціальність: 227 «Фізична терапія, ерготерапія»	Рік підготовки:	
Змістових модулів –		III-й	-
Індивідуальне науково-дослідне завдання _____ - _____ (назва)		Семестр	
Загальна кількість годин – 90		V-й	-
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – самостійної роботи студента –	Освітньо-кваліфікаційний рівень: «бакалавр»	Лекції	
		16 год	-
		Практичні, семінарські	
		28 год.	-
		Лабораторні	
		-	-
		Самостійна робота	
46 год	-		
Індивідуальні завдання: -			
Вид контролю: диф.залик			

Співвідношення аудиторної роботи до самостійної роботи студентів: 1:1

2. Мета, очікувані результати навчання та критерії оцінювання результатів навчання

Мета. Дати необхідні знання студентам з фізичної реабілітації та діагностики при ушкодженнях і захворюваннях опорно-рухового апарату, відновлення працездатності та визначення трудового прогнозу. Сформувати у студентів адекватні наукові уявлення про закономірності фізіологічних основ реабілітаційних заходів при ушкодженнях та захворюваннях опорно-рухового апарату людини, особливості компенсаторної перебудови функціональних систем та органів у зв'язку з порушеною функцією.

ЗНАТИ:

- поняття фізичної реабілітації в контексті реабілітації при захворюваннях опорно-рухового апарату; методичні підходи і принципи реабілітації при різних опорно-рухових патологіях;
- анатомо-фізіологічні, вікові особливості опорно-рухового апарату здорової та хворої людини; клініко-лабораторні симптоми захворювань, тактику ведення хворих;
- сучасну класифікацію, етіологію і патогенез вроджених та набутих захворювань і ушкоджень опорно-рухового апарату;
- способи і прийоми обстеження різних ділянок тіла хворої людини перед проведенням реабілітаційних заходів;
- основні положення реабілітації, етапи фізичної реабілітації та терміни іммобілізації та непрацездатності, причини інвалідності;
- методи фізичної реабілітації найбільш поширених захворювань і ушкоджень опорно-рухового апарату;
- фізіологічний вплив на організм фізіотерапевтичних і бальнеологічних процедур, лікувальної фізкультури та масажу;
- особливості проведення реабілітації при вроджених чи набутих деформаціях опорно-рухового апарату дитячого організму;
- засоби комплексної профілактики захворювань та деформацій опорно-рухової системи.

ВМІТИ:

- проводити обстеження хворих із захворюваннями та пошкодженнями опорно-рухового апарату (огляд, пальпація, перкусія, вимірювання, оцінка рентгенологічних, лабораторних та інших даних), встановлювати попередній діагноз і проводити диференційну діагностику з подібними захворюваннями;
- надавати невідкладну долікарську допомогу при пошкодженнях опорно-рухового апарату, транспортну іммобілізацію стандартними і підручними засобами при переломах кісток і пошкодженнях суглобів;
- складати програму реабілітації відповідно до захворювання та адекватно до періоду відновлення; вести відповідну документацію;
- застосовувати на практиці всі фізичні методи (лікувальну фізичну культуру, масаж, фізіотерапевтичні методи) при проведенні реабілітації при різних захворюваннях і ушкодженнях опорно-рухового апарату;
- проводити корекцію деформацій при вроджених захворюваннях: клишоногості, м'язової кривошії, дисплазії кульшового суглоба та артрогрипозі; накладати фіксуючі пов'язки, шини і ортопедичні вироби після усунення деформації;
- володіти технікою лікувального масажу та лікувальної гімнастики при захворюваннях опорно-рухового апарату відповідно до функціонального стану, віку, показань і протипоказань;
- проводити процедури з фізичної реабілітації на людях з особливими потребами в нестандартних умовах;

- здійснювати експертизу тимчасової та стійкої непрацездатності та реабілітацію хворих.

Критерії оцінювання результатів навчання

Реалізація основних завдань контролю знань здобувачів вищої освіти у НМУ досягається системними підходами до оцінювання та комплексністю застосування різних видів контролю. Згідно з діючою в університеті системою комплексної діагностики знань студентів, з метою стимулювання планомірної та систематичної навчальної роботи, оцінка знань студентів здійснюється за 200-баловою системою.

Форми контролю знань студентів:

- поточний;
- підсумковий модульний;
- семестровий підсумковий (залік, диференційований залік, екзамен).

Компетентності та результати навчання, формуванню яких сприяє дисципліна (взаємозв'язок з нормативним змістом підготовки здобувачів вищої освіти, сформульованим у термінах результатів навчання у Стандарті).

Згідно з вимогами стандарту, дисципліна забезпечує набуття студентами **компетентностей**:

Загальні:

ЗК 01. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК 02. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

ЗК 03. Навички міжособистісної взаємодії.

ЗК 04. Здатність працювати в команді.

ЗК 05. Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети.

ЗК 06. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК 07. Здатність спілкуватися іноземною мовою.

ЗК 08. Здатність планувати та управляти часом.

ЗК 09. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

ЗК 10. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 11. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 12. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 13. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

ЗК 14. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК 15. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та

форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Спеціальні:

СК 01. Здатність пояснити пацієнтам, клієнтам, родинам, членам міждисциплінарної команди, іншим медичним працівникам потребу у заходах фізичної терапії, ерготерапії, принципи їх використання і зв'язок з охороною здоров'я.

СК 02. Здатність аналізувати будову, нормальний та індивідуальний розвиток людського організму та його рухові функції.

СК 03. Здатність трактувати патологічні процеси та порушення і застосовувати для їх корекції придатні засоби фізичної терапії, ерготерапії.

СК 04. Здатність враховувати медичні, психолого-педагогічні, соціальні аспекти у практиці фізичної терапії, ерготерапії.

СК 05. Здатність провадити безпечно для пацієнта/клієнта та практикуючого фахівця практичну діяльність з фізичної терапії, ерготерапії у травматології та ортопедії, неврології та нейрохірургії, кардіології та пульмонології, а також інших областях медицини.

СК 06. Здатність виконувати базові компоненти обстеження у фізичній терапії та/або ерготерапії: спостереження, опитування, вимірювання та тестування, документувати їх результати.

СК 07. Здатність допомогти пацієнту/клієнту зрозуміти власні потреби, обговорювати та пояснювати зміст і необхідність виконання програми фізичної терапії та ерготерапії.

СК 08. Здатність ефективно реалізовувати програму фізичної терапії та/або ерготерапії.

СК 09. Здатність забезпечувати відповідність заходів фізичної терапії та/або ерготерапії функціональним можливостям та потребам пацієнта/клієнта.

СК 10. Здатність проводити оперативний, поточний та етапний контроль стану пацієнта/клієнта відповідними засобами й методами (додаток 3) та документувати отримані результати.

СК 11. Здатність адаптовувати свою поточну практичну діяльність до змінних умов.

СК 12. Здатність надавати долікарську допомогу під час виникнення невідкладних станів.

СК 13. Здатність навчати пацієнта/опікунів самообслуговуванню/догляду, профілактиці захворювань, травм, ускладнень та неповносправності, здоровому способу життя.

СК 14. Здатність знаходити шляхи постійного покращення якості послуг фізичної терапії та ерготерапії.

Результати навчання з дисципліни:

ПР 01. Демонструвати готовність до зміцнення та збереження особистого та громадського здоров'я шляхом використання рухової активності людини та

проведення роз'яснювальної роботи серед пацієнтів/клієнтів, членів їх родин, медичних фахівців, а також покращенню довкілля громади.

ПР 02. Спілкуватися усно та письмово українською та іноземною мовами у професійному середовищі, володіти фаховою термінологією та професійним дискурсом, дотримуватися етики ділового спілкування; складати документи, у тому числі іноземною мовою (мовами).

ПР 03. Використовувати сучасну комп'ютерну техніку; знаходити інформацію з різних джерел; аналізувати вітчизняні та зарубіжні джерела інформації, необхідної для виконання професійних завдань та прийняття професійних рішень.

ПР 04. Застосовувати у професійній діяльності знання біологічних, медичних, педагогічних та психосоціальних аспектів фізичної терапії та ерготерапії.

ПР 05. Надавати долікарську допомогу при невідкладних станах та патологічних процесах в організмі; вибирати оптимальні методи та засоби збереження життя.

ПР 06. Застосовувати методи й інструменти визначення та вимірювання структурних змін та порушених функцій організму, активності та участі (додаток 3), трактувати отриману інформацію.

ПР 07. Трактувати інформацію про наявні у пацієнта/клієнта порушення за Міжнародною класифікацією функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я (МКФ) та Міжнародною класифікацією функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я дітей та підлітків (МКФ ДП).

ПР 08. Діяти згідно з нормативно-правовими вимогами та нормами професійної етики.

ПР 09. Реалізувати індивідуальні програми фізичної терапії, ерготерапії.

ПР 10. Здійснювати заходи фізичної терапії для ліквідації або компенсації рухових порушень та активності (додаток 4).

ПР 11. Здійснювати заходи ерготерапії для ліквідації або компенсації функціональних та асоційованих з ними обмежень активності та участі в діяльності.

ПР 12. Застосовувати сучасні науково-доказові дані у професійній діяльності.

ПР 13. Обирати оптимальні форми, методи і прийоми, які б забезпечили шанобливе ставлення до пацієнта/клієнта, його безпеку/захист, комфорт та приватність.

ПР 14. Безпечно та ефективно використовувати обладнання для проведення реабілітаційних заходів, контролю основних життєвих показників пацієнта, допоміжні технічні засоби реабілітації для пересування та самообслуговування.

ПР 15. Вербально і невербально спілкуватися з особами та групами співрозмовників, різними за віком, рівнем освіти, соціальною і професійною приналежністю, психологічними та когнітивними якостями тощо, у мультидисциплінарній команді.

ПР 16. Проводити інструктаж та навчання клієнтів, членів їх родин, колег і невеликих груп.

ПР 17. Оцінювати результати виконання програм фізичної терапії та ерготерапії, використовуючи відповідний інструментарій (додаток 3), та за потреби, модифікувати поточну діяльність.

ПР 18. Оцінювати себе критично, засвоювати нову фахову інформацію, поглиблювати знання за допомогою самоосвіти, оцінювати й представляти власний досвід, аналізувати й застосовувати досвід колег.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовний модуль 1. Фізична реабілітація при травмах та ушкодженнях опорно-рухового апарату

Тема 1. Фізична реабілітація при дефектах постави. Постава. Класифікація порушень постави. Діагностика. Етапи та періоди реабілітації.

Тема 2. Фізична реабілітація при сколіозах. Сколіоз. Класифікація сколіозів. Ступінь вираженості. Діагностика. Етапи та періоди реабілітації.

Тема 3. Фізична реабілітація при плоскостопості. Плоскостопість. Діагностика ступенів. Плоскостопості. Мета, задачі, етапи та періоди реабілітації. Програма реабілітації при плоскостопості.

Тема 4. Фізична реабілітація при дисплазії кульшового суглоба. Дисплазія кульшового суглобу – патогенетична характеристика. Сучасні класифікації дисплазії кульшового суглобу. Рентгенографія як засіб діагностики дисплазії. Мета, задачі, етапи та періоди реабілітації. Програма реабілітації.

Тема 5. Фізична реабілітація при вродженій клишоногості. Клишоногість. Класифікація та основні ознаки. Мета, задачі, етапи та періоди реабілітації. Програма реабілітації.

Тема 6. Фізична реабілітація при вродженій м'язовій кривошій. Сучасні методи діагностики. Мета, задачі, етапи та періоди реабілітації. Програма реабілітації та основні засоби.

Тема 7. Фізична реабілітація при остеохондропатіях. Поняття та класифікація остеохондропатії. Клінічна картина остеохондропатії. Принципи лікування і фізичної реабілітації. Остеохондропатія головки стегнової кістки (хвороба Легга-Кальве-Пертеса). Остеохондропатія апофізів тіл хребців (хвороба Шейермана-Мау). Остеохондропатія горбистості великогомілкової кістки (хвороба Осгуда-Шляттера). Остеохондропатія горба п'яtkової кістки (хвороба Хаглунда-Шинца). Остеохондропатія човноподібної кістки стопи (хвороба Келлера I). Остеохондропатія головок II-III плеснових кісток (хвороба Келлера II). Остеохондропатія тіла хребця (хвороба Кальве, плоский хребець)

Тема 8. Фізична реабілітація при остеопорозах. Поняття та фактори ризику остеопорозу. Патогенез, види, клінічна картина та діагностика остеопорозу. Профілактика остеопорозу. Принципи лікування і фізичної реабілітації при остеопорозі. Ортопедичне лікування. Фізіотерапія при остеопорозі. Лікувальна фізкультура при остеопорозі.

Тема 9. Фізична реабілітація при артрозах. Поняття, фактори ризику та етіологія артрозів. Патогенез артрозів. Клінічна картина та клініко-рентгенологічні стадії артрозу. Класифікація та епідеміологія артрозів. Принципи лікування і фізичної реабілітації при остеоартрозах. Лікувальна фізкультура при артрозах. Лікувальний масаж при артрозах. Фізіотерапія при артрозах. Санаторно-курортне лікування артрозів.

Тема 10. Фізична реабілітація при остеохондрозах. Поняття, етіологія і патогенез остеохондрозу. Клінічна картина остеохондрозу хребта. Фізична реабілітація при остеохондрозах. Фізична реабілітація при поперековому остеохондрозі. Фізична реабілітація при шийному остеохондрозі.

Тема 11. Фізична реабілітація при травмах опорно-рухового апарату. ФР при травмах та ушкодженнях суглобового апарату. ФР при переломах хребта та тазу. ФР при переломах та ушкодженнях верхніх та нижніх кінцівок. ФР при травмах ОРА в спорті. Задачі, засоби та методи реабілітації.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин				
	денна форма				
	усього	у тому числі			
л		п	с.р.	інд.	
1	2	3	4	5	6
Змістовний модуль 1. Фізична реабілітація при травмах та ушкодженнях опорно-рухового апарату					
Фізична реабілітація при дефектах постави	6	1	2	3	Написання реферату за обраною науковою темою
Фізична реабілітація при сколіозах	7	2	2	3	
Фізична реабілітація при плоскостопості	7	1	2	4	
Фізична реабілітація при дисплазії кульшового суглоба	7	1	2	4	
Фізична реабілітація при вродженій клишоногості	7	1	2	4	
Фізична реабілітація при вродженій м'язовій кривошії	7	1	2	4	
Фізична реабілітація при остеохондропатіях	8	2	2	4	
Фізична реабілітація при остеопорозах	7	1	2	4	
Фізична реабілітація при артрозах	8	2	2	4	
Фізична реабілітація при остеохондрозах	10	2	2	6	
Фізична реабілітація при травмах опорно-рухового апарату	12	2	4	6	
Диф. залік	2		2		
ВСЬОГО ГОДИН:	90	16	28	46	

5. Теми лекційних занять

№ з/р	Тема	Кількість годин
Змістовний модуль 1. Фізична реабілітація при травмах та ушкодженнях опорно-рухового апарату		
1	Фізична реабілітація при дефектах постави	1
2	Фізична реабілітація при сколіозах	2

3	Фізична реабілітація при плоскостопості	1
4	Фізична реабілітація при дисплазії кульшового суглоба	1
5	Фізична реабілітація при вродженій клишоногості	1
6	Фізична реабілітація при вродженій м'язовій кривошії	1
7	Фізична реабілітація при остеохондропатіях	2
8	Фізична реабілітація при остеопорозах	1
9	Фізична реабілітація при артрозах	2
10	Фізична реабілітація при остеохондрозах	2
11	Фізична реабілітація при травмах опорно-рухового апарату	2
	ВСЬОГО ГОДИН:	16

6. Теми семінарських занять

Згідно робочої програми навчальної дисципліни «Фізична реабілітація при порушеннях опорно-рухового апарату» семінарські заняття не заплановані.

7. Теми практичних занять

№ з/р	Тема	Кількість годин
Змістовний модуль 1. Фізична реабілітація при травмах та ушкодженнях опорно-рухового апарату		
1	Фізична реабілітація при дефектах постави	2
2	Фізична реабілітація при сколіозах	2
3	Фізична реабілітація при плоскостопості	2
4	Фізична реабілітація при дисплазії кульшового суглоба	2
5	Фізична реабілітація при вродженій клишоногості	2
6	Фізична реабілітація при вродженій м'язовій кривошії	2
7	Фізична реабілітація при остеохондропатіях	2
8	Фізична реабілітація при остеопорозах	2
9	Фізична реабілітація при артритах	2
10	Фізична реабілітація при остеохондрозах	2
11	Фізична реабілітація при травмах опорно-рухового апарату	4
12	Диф залік	2
	ВСЬОГО ГОДИН:	28

8. Теми лабораторних занять

Згідно робочої програми з дисципліни «Фізична реабілітація при порушеннях опорно-рухового апарату» лабораторні заняття не заплановані.

9. Теми самостійної роботи

№ з/р	Тема	Кількість годин
Змістовний модуль 1. Фізична реабілітація при травмах та ушкодженнях		

опорно-рухового апарату		
1	Фізична реабілітація при дефектах постави	3
2	Фізична реабілітація при сколіозах	3
3	Фізична реабілітація при плоскостопості	4
4	Фізична реабілітація при дисплазії кульшового суглоба	4
5	Фізична реабілітація при вродженій клишоногості	4
6	Фізична реабілітація при вродженій м'язовій кривошії	4
7	Фізична реабілітація при остеохондропатіях	4
8	Фізична реабілітація при остеопорозах	4
9	Фізична реабілітація при артрозах	4
10	Фізична реабілітація при остеохондрозах	6
11	Фізична реабілітація при травмах опорно-рухового апарату	6
	ВСЬОГО ГОДИН:	46

10. Індивідуальні завдання:

Індивідуальне навчально-дослідне завдання (далі – ІНДЗ) є видом позааудиторної індивідуальної діяльності студента, результати якої використовуються у процесі вивчення програмового матеріалу навчальної дисципліни. Завершується виконання ІНЗД прилюдним захистом навчального проекту.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання з курсу «**Фізична реабілітація при порушеннях опорно-рухового апарату**» – це вид навчально-дослідної роботи бакалавра, яка містить результати дослідницького пошуку, відображає певний рівень його навчальної компетентності.

Мета ІНДЗ: самостійне вивчення частини програмового матеріалу, систематизація, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань із навчального курсу, удосконалення навичок самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

Зміст ІНДЗ: завершена теоретична або практична робота у межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь та навичок, отриманих під час лекційних, семінарських, практичних занять і охоплює декілька тем або весь зміст навчального курсу.

Вид ІНДЗ – написання реферату з дисципліни «**Фізична реабілітація при порушеннях опорно-рухового апарату**» або підготовка доповіді з презентацією за однією з переліку наданих нижче тем.

Тематика рефератів та доповідей за переліком:

1. Фізична реабілітація при дефектах постави
2. Фізична реабілітація при сколіозах
3. Фізична реабілітація при плоскостопості
4. Фізична реабілітація при дисплазії кульшового суглоба
5. Фізична реабілітація при вродженій клишоногості
6. Фізична реабілітація при вродженій м'язовій кривошії

7. Фізична реабілітація при остеохондропатіях
8. Фізична реабілітація при остеопорозах
9. Фізична реабілітація при артритях
10. Фізична реабілітація при остеохондрозах
11. Фізична реабілітація при травмах опорно-рухового апарату

11. Методи навчання

1. Словесний метод.
2. Наочний метод.
3. Вивчення та аналіз прикладного матеріалу.
4. Аналіз та синтез інформації.
5. Поєднання логічного та історичного аналізу.
6. Функціонально-структурного аналізу.
7. Порівняння та зіставлення.

12. Методи та форми контролю, розподіл балів, які отримують студенти, оцінювання

1. Поточний контроль – відвідування занять, відповіді за темами, виконання самостійної та індивідуальної роботи, написання контрольної роботи за змістовним модулем.

2. Підсумковий контроль – диф. залік.

Контроль з навчальної діяльності студента здійснюється за модульно-рейтинговою системою результати якої оцінюються за 200-бальною шкалою.

Розподіл балів, які отримують студенти

Максимальна кількість балів за поточний контроль за темами							ІНДЗ	Бали
ПЗ 1	ПЗ 2	ПЗ 3	ПЗ 4	ПЗ 5	ПЗ 6	ПЗ 7		
14	14	14	14	14	14	14	4	200
ПЗ 8	ПЗ 9	ПЗ 10	ПЗ 11	ПЗ 12	ПЗ 13	ПЗ 14		
14	14	14	14	14	14	14		

Здійснюється під час практичного заняття та включає загальну оцінку теоретичних та практичних знань з теми заняття:

«5» - 14 балів;

«4» - 11 балів;

«3» - 8 балів;

«2» - 0 балів.

Самостійна робота студента (доповідь написаного реферату, презентація) оцінюється: 1 – 4 балів.

13. Методичне забезпечення

1. Рекомендована література.
2. Мультимедійний лекційний матеріал.

14. Рекомендована література

Основна:

1. Вовканич А.С. Вступ до фізичної реабілітації: навч.посібник / А.С. Вовканич. – Львів: ЛДУФК, 2013. – 184 с.
2. Мухін В.М. Фізична реабілітація. К.: Олімпійська література, – 2005. – 471 с.
3. Технічні засоби в фізичній реабілітації: Опорний навчально-методичний інтерактивний комплекс / За заг.ред. Т. В. Кухтик. - Краматорськ: ДІТМ МНТУ ім. Ю.Бугая, 2010. – 106 с.

Додаткова:

1. Использование тренажеров в оздоровительных целях / А.А. Шелюженко, С.А. Душанин, Е.А. Нирогова, Л.Я. Ивашенко. К.: Здоров'я, 1984. – 135 с.
2. Медицинская реабилитация в терапии: руководство для студентов и врачей / Под ред. В.Н. Сокрута, В.Н. Казакова – Д.: ОАО УкрНТЭК, 2001. – 1076 с.
3. Попадюха Ю. А. Технічні засоби для відновлення рухових функцій верхніх кінцівок людини / Ю. А. Попадюха, Н. І. Пеценко // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Сер. 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи. – Вип. 14. – 2009. – С. 165–168

15. Інформаційне забезпечення.

1. <http://sport-med.in.ua>